

Szakolczay Lajos

Göcseji tulipán

Pécsi Gabriella költészete¹

Pécsi Gabriellának (1944–2006), sajnós, kevés idő adatott. De ami igen, azt szerencsére – nem kis kínok között – kihasználta. Szenvédésről szenvedésre építette magát, mintha az Isten csak azért ajándékozta volna meg a nőssorral, hogy vezekeljék. Miért is kellett duzzogások közt – sosem sikerült – főt hajtania? Mert nem akart kevesebb lenni a férfinél – viselte, összetört lélekkel, a fizikai bánatást (a férjétől kapott pofonokat) –, mert akaratos személyisége (nyilván öntudata is segítette) ki akarta küzdeni magának azt a helyet – játszóteret, lélekkuckót –, amelyet az élet megtagadott tőle.

Gyermektelenül is, örök, szívbe hasító fájdalom, nő szeretett volna lenni. Nő, zsebongó lurkóktól körülvéve, nő, akit, minden hiányosságát megbocsátva, térdére ültet az Isten. Okos, érzékeny, vagabund személyisége nem tűrt semmiféle sunyiságot – a hajdani iskolavándorok szaladgáltak ily felszabadultan a saját maguk által teremtett élet mezején –, még komolyságában is állandóan játszott.

Más volt, mint a többi nő, s ezért azok társaságát kereste, akik szintén átlépték a rigorózus szabályokat. Úgy ült föl a Pegazus hátára, hogy lábát lóbálva is szinte a felhőket rugdalta. Volt ebben a lovaglásban, mindig a népdaltól eredően, valaminő mítoszi. A görögökre és Sinka zsákjára is tekintve, mint ahogy azt mesterétől, az első kötetét gondozó Kormos Istvántól tanulta. Attól a költőtől – szégyen, hogy mára csaknem feledésbe merült a neve –, aki Yorick koponyájával játszva a szó, a vagabund, de felelős ének szabadságát hirdette. Nemegy-

¹ Az MMA támogatásával 2017. szeptember 29-én rendezett „Hallottad-e hírét?” című, Zalaegerszeg első írásos említésének 770. évfordulója előtt tisztelgő irodalomtörténeti konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

szer a népi szürrealizmust Radnóti bájával és József Attila (Kormosnak is a mosónő fia volt a példa) fegyelmézet, szökkenő énekével ötvözve.

Nem véletlen tehát a már indulásakor mindenkitől különbözni akaró költő(nő) gögje, büszkesége. Már a *Ki népei vagytok?* (1973) bemutatkozó kötetében (halljuk-e Kodály *Lengyel László, jó királyunk* kórusművének muzsikáját?) bejelenti igényét egyfajta teljesség birtoklására. Ugyan egy kissé kosztolányis ízzel, ám a cselekvő ember öntudatával. „Ember vagyok. Az egyetlen, sosem volt, / kinek sejtjei épp így rendeződtek, / aki nem ismétlődik sohatöbbé” (*Több mint kétezer éve...*). Már itt megkezdődik a konkrét képekben sem szűkölködő versekben a varázsolás. Virágot lép – „a margaréták szüntelenül sorjáltak a nyomában” (*A viráglépő*) –, hogy evvel a haláláig mindenkit megborzasztó cselekedettel (nincs ennyi tisztaság!) letehesse a névjegyet.

Képek álorcájába öltözik. Minden maszk friss *életzengés*, dicsérete a teremtésnek. Hol *Pávalány* („violaanyám és tűztorkú édesapám leánya / pávalány / rikoltok”), hol jósággal öntöző zuhatag („eső vagyok belőlem isznak

mind / a selyemhajú gyöngye kis füvek” – *Tavaszi eső éneke*), hol pedig *Hencegő*: „Fiatal asszony vagyok / (---) és bizony mondom, nem félek senkitől, / ugyan ki merészelné / letaposni egy harangvirágot?!”. Olyan szikrázóan öntudatos és a természet erőit magába lopó, mintha a Paradicsomban (bibliai allúzió) született volna.

„Halál ellen való csodainget köt” (miből? „végtelen semmi-gomolyból” – közli a *Mese*), hogy legalább „valós” illúzió legyen a különféle pörölycsapások előli menekvés. De nincs menekvés. Csak bánat van, csak keserv van, csak sírás van. *Meggyfaként* a szikrázó színnel és édes ízzel tündökölné, de ő elesettségében a tragikus létmozzanat mellett köt ki. „Meggyfa vagyok. Az ember elhagyott. (---) / kézománcos tejeskannáját ringatom / tavalyi ágon, én is vele rozsdásodom, / szélnekeresztett eperágyak, világászaladó füvek / evickélnek a gazban, ágam madártalan, süket, / hiábavaló megtermékenyülésem szomorú...”

Hát kell-e ennél nagyobb – a nőt a férfinél fokozottabban sújtó! – dráma? A *Gyermektelenül* című vers mindenkit, a jók mellett a zsványakat, az átkozottakat, a hátszéllel támadókat is befogadó nagylelkűsége (ha már nem szülhettem, legalább nekem szüljön a világ) a révületet teszi igazságostóvá. De eme túlkapások hol vannak a bibliai igazságot kalodába záró *Sors* egyértelmű könyörtelenségétől! Amikor oly véghetetlen a sírás, hogy a szenvedő magába harap. „Fiamnak új **cipő kell** – szól Mária. / ... / Nincs is fia.” Eme abszurd versben a Kiszűz tagadtatott meg? Sokkal inkább a kiútalanság, a szakrálissal szembemenő profán indulat kapott hangot.

De nem az a kegyeletsértő, otromba, amely poétai túlzással a *Profán* című költeményben (szabad versben) valósággal imává fokozódik. Avantgárd zsolozsmává. Pécsi Gabriella többször is eme átszellemített hangon szolt a szeretett *példaképekhez*-ősökhöz (Jammes-hoz – *Levél Francis Jammes-nak*; Mikes Kelemenhez – „*Édes néném, csak vigyázzunk!*”; Kaffka Margithoz – *Mária, Mária, Márta*; Jeszenyinhez – *Idő; Bőgne az angyalok*), ám a személység önvizsgálatszerű terhe (gyönyörű valómása) a fönti „csodálkozó áhítatban” válik csak megrendítővé.

„ó, alkoholban ázott szemgolyók, / ó, álmatlan cipők, ti mennybe-ballagók, / ó, istenképem agyag-

szobrai / ó, szeretet vakító, kékarany ikonja, / ó, szeretők egyetlen, foszlado takarója, / irgalmazatok / a meggyújtottakért / ó, alkoholban ázott szemgolyók, / ó, álmatlan cipők, pokolba-ballagók, / ó, istenképem agyagszobra, te, / ó, szeretet vakító fényjele, / irgalmazz, / minek nekem a lét, / ha nem adod jussolt, szép édenét, / uram, talán kelle-ne, hogy legyél, / kékfestők, suszterek kötényébe vegyél, / irgalmazz, tegyél végre kivételt, / hagyj vétlen élni azt, ki véteni se szégyell, / adj rengeteg-erőt; igazam hinni merjem...”

Kulcsszó: a lét jussolt, szép édene. Ha megadott volna, realizálódott volna a vágyalom, a költőnek nem kellett volna tíz évet várnia a második kötet megjelenéséig (*Vadalmasortűz* – 1983). Alkotás-lélektani rejtély, hogy miért ritkult meg a vers. Lehet, hogy bölcsebb lett a költő – a kimondatlan szavak is égetnek. A fájdalom („bubát kötök ha már / babát nem költöttek” – *Paul Cézanne két bohóca*) jöttányival sem lett kisebb. Sőt égetőbbé vált: „rámdől az összezúzott ég is / és nincs bocsánat” (*Fagyott fekete csalán*).

Újra csak a mesternek kiválasztott próféták-lát-nokok (egy Jeszenyin, egy Kormos István, egy Bartók Béla, egy Francis Jammes) adják az erőt. Kell is az egyedüllét – „mióta megszülettem, / magam vagyok” (*Szeptemberben*) – elviseléséhez. A támasz úgy lesz valódi támasz, ha „Szerjozsa kedves”, az ebben-abbán rokonlélek meghallgatja a panaszát. Mint korábban, a költő most is a méltó emberi életért pöröl. „nagy kékség-katedrálisok / ülnek szememben s ordítok / értsd meg hogy nem gurulhatok / bárki almajaként a sárba” (*Jeszenyin-kék*). Viszont egy kicsit – időleges ez az állapot? – boldog is. Mert Kormos „Surabajában vásált gyöngyéből” neki is jutott (*Lacrimo, Boldog Istvánnak*).

A bájolás ugyan megritkul – „Hold-Királyné foga vesszen / Hold-Anyónak teje vesszen” (*Hideglelős*) –, de nem marad abba. Csakhogy többé már nem lehet, noha nem annyira átlátszó, a mesefonál szótte háló mögé bújni. Az önvizsgálat mintha valaminő zavarodottság jeleit mutatná, ám az *Őszi kérdésekből* világosan kiderül, hogy szó sincs összeomlásról. A tisztázás ebben a versben nem más, mint létösszegző tapasztalat. „Mi az? ki az, ki rámnevet? / Miféle kardok és holdak / sarlózzák kedvemet? / Miért, hogy mindenki elárul? / Mért láthatok költőt és pópát / lemászni egyazon almafáru? / Mi ez az

idegen bennem? / Mi ez a közöny bennetek? (---) / Mi ez az én? Ki ez az én?”

Ebben a kötetben ad feleletet (kisbíró-váteszként) az első kötet címének rejtélyére. „ki népei vagytok / valahányról tudtok // annak fia-borja / tegye ami dolga // maradjon meg annak / a fia írmagnak // ki népe ki népe / haja magyar népe” (*Kidobolom*). És itt fogalmazza meg, a *Göcseji tulipánban*, lényének – az egyiket fölháborító, a másikat zavarba ejtő, a harmadikat megnyugtató – különösségét. A kötetdés mélysége éppen a *vadságban* van. „ez a különös vadvirág / ez a felelőtlen *másmilyen* / lila-fehér kockás harangjaival / óshonos és rokontalan / ez a lázadó idegen / az embervilág óvodájában ez a jelem / akarna egyszerűbb lenni / szerethetőbb színű de nem megy // ez a másság is elütőbb / mint néhány többi másfélesége / szomorú és hát mit tehet / gögös szegény”

Kész költő. Mégis harmadik könyvét, a *Fogadatok örökbe* címűt, amely valójában válogatott verseit tartalmazza, csak hosszú várakozás után jelenteti meg a Szépirodalmi Könyvkiadó. Némileg érthető a késleltetés, hiszen 1992 a rendszerváltás utáni zavarodottság éve volt. Amelyben a könyvkiadó addig-addig táncolt, amíg lassacskán meg nem szűnt. Az avantgárd már nyújtózkodik a költőben, amit a kötetzáró vers címe igencsak jelez – *Nyári napköziseknek és „kulcsos” gyerekeknek írta volna Sylvia Plath de írta Pécsi Gabriella* (az utolsó két sorból emeltetett ki a kötet homlokára írt cím is: „nem-lett gyermekeim / fogadatok örökbe”) –, de még a korábbi hang dominál a gyűjteményben.

Természetesen a megénekelte költők köre tovább bővül (Virginia Woolf, Alexander Blok, Csorba Győző, Fodor András, Gazdag Erzsébet, és téma szerinti utalással Arany János: „MIKORON A BÁRDOKRA / LECSAPHATTAK A BÁRDOK / BÁRDOLATLANNÁ VÁLTAK / AZ EDUÁRDOK” – *A walesi /ala/bárdos mondta*), és valamennyire a kesernyés groteszk is hangot kap (*Elismervény, Naponta*). De a költészet summáját, a lelki támasz keresésének boldogságát és görcseit, a magány kínkeservét, a szenvedéssel való önmegvalósítás csavarjait, és a szabadsággal

azonos lélegzés ditirambusát a korábbi kötetekben már megismert költemények adják. Például a *Rondó* „kihez a halál nem jön / az inkább értemegy / meg kell hogy érts / a földön / senkim sincs kívüled / senkim sincs kívüled / meg kell hogy érts / a földön / az inkább értemegy / kihez a halál nem jön”.

A költő halála után megjelent, a válogatott verseket közreadó 2007-es *Tollászkodom fellegen* kevés ismeretlen vers-arcot mutat. Az egyik, a '89, január, Magyarország dátumozással kitűnő *Csöndjeim*, ilyen darab. Megkeseredettség, fáradtság, életuntagság? Az énekes búcsúpillanata? Bölcs visszavonulás – tudatos elhagyása a szónak –, hogy inkább a sokféleképp értelmezhető csönd beszéljen? Ez is, az is. „már sosem leszek többé / napsugár-kisasszony / keserves hallgatásaim közt / nagy bátran válogatok / melyik csönd illendő / melyik csönd hazudik / melyik robban azonnal / melyiket védeni / melyiktől kell rettegni / melyik csöndet remélni / melyik melyik melyik / a SAJÁT csöndem / amelyek végülis majd / kiver a hazámból”

A *Kvantumos nyelvtörténetek – Anagramma versek a kilencvenes évek közepéről* (2007) című rendhagyó műfajú kötet izgalma abban van, hogy világosan megmutatja: a költői játék mélysége nem más, mint szóbúvárló nyelvszeretet. Pécsi Gabriella háromszázötvenhét klasszikus és kortárs költő nevéből, bravúrt bravúrra halmozva, írt 365 (!) „verset”, vagyis sorpárt. Csak ámulni tudunk betűösszerakó fantáziájának a bőségén. Egy pár példát! Nagy László „Ki viszi át a Szerelmet” versmondatából az alábbi remeklések születtek: „Mária Szíve. >Itt leszek!<”; „Mária Szíve Ti lesztok!”

És a megannyi költőnévből az alábbiak: József Attila – „tilt a fej a szó”; „falja itt e szó”; Kosztolányi Dezső – „idők te lány szó szó”; Petőfi Sándor – „ronnád te – s döfi”; Arany János – „nyáj s a róna”; „nyájas róna”; „nyájon sara”; „arany sóján”; „anyja során”; Füst Milán – „s mi fán ült”; Tandori Dezső – „a szód rendítő”; „ör ne idd a szót”; Kányádi Sándor – „didó sárkányán”; Határ Győző – „gyötör háza”; „ő győz hátra”; Csorba Győző – „ő győz Borcsa”; Beney Zsuzsa – „szebeni aszú”; Tornai József – „szó-

feji torna”; Lászlóffy Aladár – „ládafiálló frász”; Utassy József – „újít fess a szó”; Kalász Márton – „számolna kárt”; Miska János – „Kassán mi jó”; Baka István – „vaktában is”; Várady Szabolcs – „szablyád csórva”; Szócs Géza – „csősz az ég”; Kulcsár Ferenc – „cukrán fel-cser”; Balázs József – „baszós fejláz”; Kemenes Géfin László – „senekem szálló fingé”; Szentmihályi Szabó Péter – „táborhelyén tapiz messzi”; Rákóc Sándor – „sorsárkádón”; Keresztury Dezső – „őrizd szekeres út”.

Vidám kacaj? Megannyi író névjátékban való túlélése!

Karner László: Cím nélkül

